LIVIUS PETRU BERCEA

NOTE FILOLOGICE LA *ISTORIA…* LUI G. CĂLINESCU

Observaţiile de faţă au rezultat în urma lecturii integrale a ediţiei din 1941 a *Istoriei literaturii române de la origini până în prezent*. Iniţial, efortul de a citi în totalitate şi cu atenţie întregul text a avut o finalitate pe care n-o mai amintesc acum. Lucrul, migălos, dificil, dar, nu o dată, surprinzător de plăcut şi „eficient" pentru lingvist, a generat, în primul rând, o serie de întrebări şi de nedumeriri: pentru care variantă ar opta un eventual nou editor – dintre cele două cunoscute –: pentru cea din 1941, singurul text revăzut de autor înainte de a-i da „bunul de tipar", text închegat, unitar, care-l exprimă pe Călinescu cel din 1940 şi care acoperă, de fapt, titlul – *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* –, sau pentru ediţia din 1982, alcătuită de Al. Piru, fostul asistent şi colaborator al lui G. Călinescu, ediţie care cuprinde, inserat în textul original, tot materialul publicat de G. Călinescu după 1941 (de fapt, după 1946), până prin anii 1960, referitor la scriitorii (unii dintre ei), prezenţi în *Istoria...* din 1941? În al doilea rând, cum trebuie privite „completările" ediţiei din 1941 cu autori care, până la predarea la tipar a primei ediţii, nu erau consideraţi ca valori demne de a li se consacra un articol sau un paragraf distinct în *Istorie...* ? Te întrebi, apoi, pe bună dreptate, câte modificări sau revizuiri ar mai fi operat G. Călinescu până la o eventuală republicare a masivului tom ? Despre alte încercări de a pune în circulaţie textul din 1941, prin fotocopiere, nu mă pronunţ.

Ţinând seama numai de aceste minime considerente şi întrebări, dacă aş fi editor, aş opta pentru păstrarea spre editare a textului din 1941. Motivele, mai detaliate, ale acestei opţiuni sunt următoarele:

a. Este, cum spuneam, textul pe care autorul l-a „autentificat", dându-i „bun de tipar", chiar atunci când făcea modificări „de ultimă oră", inclusiv în şpaltul adus pentru corectură, aşa cum ne spune un biograf călinescian avizat, Ion Bălu.

b. Ediţia din 1941 reprezintă un text prin care autorul punea în circulaţie perspectiva sa din deceniul al patrulea (al secolului trecut) asupra literaturii române. Chiar dacă textul ediţiei „Piru" nu diferă substanţial de cel din 1941, unele formulări, asupra cărora nu insist acum, dar pe care le voi aminti, au fost modificate datorită conjuncturii politice de după 1944.

c. Cu puţine excepţii (unele capitole devenite monografii de sine stătătoare şi câteva articole nou introduse), completările din ediţia „Piru" privesc în marea lor majoritate aspecte de ordin biografic din ansamblul comentariilor despre un autor sau altul.

d. Textul reeditat prin fotocopiere, în 1980, de editura „Nagard" din Milano a lugojeanului Josif Constantin Drăgan, text difuzat în România acelor ani în mii de

BDD-V426 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:02:02 UTC)

exemplare, este urmat de *Addenda*, în care sunt reproduse atât modificările operate de G. Călinescu asupra textului original, cât şi completările publicate de profesor în reviste, după 1946; ar exista, aşadar, la îndemâna celor interesaţi, tot materialul încadrabil noţiunilor de „revizuire" şi „completare", dar cu textul original rămas intact.

e. Ultimul motiv al opţiunii pentru ediţia din 1941 este însăşi *Nota asupra ediţiei* din 1982, din care se poate înţelege că unele fragmente (din categoria „completărilor") au fost publicate de Al. Piru după moartea lui G. Călinescu (separat), iar apoi au fost inserate în textul ediţiei din 1982 la alegerea (i-am spune mai bine „bunul plac" sau „voia") editorului.

Textul călinescian îmi prilejuieşte câteva observaţii care ar putea fi luate în seamă la o viitoare (câţi mai sunt oare interesaţi de asemenea gesturi ?) ediţie. Mai întâi, ar trebui să se ţină seama de faptul că la G. Călinescu textul propriu-zis e aproape dublat, ca spaţiu tipografic, de citate din operele supuse investigaţiei critice; rezultă necesitatea unei îndoite verificări (atât a textului, cât şi a citatelor). Privitor la acestea din urmă, mai cu seamă la poezie, nu trebuie uitat că G. Călinescu a citat după ediţiile avute la îndemână în 1940 şi că, nu o dată, textul poetic poate apărea (uşor) modificat ulterior (ex.: Tudor Arghezi, Ion Barbu), iar apelul la ediţiile ultime nu e întotdeauna relevant (vezi mai jos). Adevărul e că munca de „autentificare" a citatelor din operele scriitorilor e imensă şi nu am verificat exactitatea lor. Cele câteva observaţii din finalul acestui text, referitoare la unele citate, sar în ochi oricui citeşte atent *Istoria...* lui Călinescu şi de aceea mi-am îngăduit comentarea citatelor. În al doilea rând, concret, textul călinescian trebuie verificat pagină cu pagină, pentru a-l aduce la cerinţele ortografiei (uneori şi ale foneticii şi morfologiei) actuale, atunci când nu e afectată originalitatea exprimării personale a lui George Călinescu. Voi prezenta, în continuare câteva dintre observaţiile pe care mi le-a prilejuit textul lui G. Călinescu:

1. Ar trebui procedat la aducerea la zi a scrierii unor forme care, în anii 1940, se ortografiau altfel. Intră în această categorie numărul imens de cuvinte (forme) scrise atunci cu apostrof, în loc de actuala cratimă (*s'a, s'au, nu's, într'un, într'o* – la G. Călinescu şi *s-a, s-au, nu-s, într-un, într-o* – ortografiate astăzi). Apostroful ar trebui păstrat acolo unde se întrebuinţează şi astăzi, la scrierea unor forme ca*: făr'de, pân'la, las'că*.

2. Trebuie scrise cu iniţială mică numele lunilor anului, ale zilelor săptămânii, ale punctelor cardinale, cu excepţia formelor *Occident, Orient*, când se referă la spaţii geografice mari, şi a formelor *Nord, Sud* etc., când apar (mai cu seamă în vers) cu alte semnificaţii decât denumirea strictă a punctelor cardinale.

3. Trebuie grafiate cu iniţială mică numele de popoare (*Români, Evrei, Greci* etc.) şi numele indivizilor care formează poporul (*Român, Francez, Rus* etc.).

4. La formele care apar în *Istorie...* cu *u* final, care nu se citea, grafia ar trebui să se adapteze scrierii actuale (fără *-u* final), cel puţin din două motive:

BDD-V426 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:02:02 UTC)

a. în poezie, măsura şi ritmul confirmă că acel *u* final avea valoare exclusiv grafică;

b. în ediţiile critice pe care le-am consultat, dar şi în unele ediţii interbelice, scrierea era fără *u* final.

Aşadar nu am opta pentru: *cheiu, întâiu, războiu, teiu, soiu, voiu* etc., ci pentru: *chei, întâi, război, tei, soi, voi*.

5. La formele „fluctuante”, ortografia trebuie să fie unitară. O explicaţie: nu are nicio relevanţă că G. Călinescu scrie *de-a lungul*, *de-a-lungul*, *dealungul*, ba chiar *de-alungul*. La fel, adică unitar, trebuie tratate grafii ca: *de-a dreptul*, *de-a-dreptul* şi *deadreptul* sau: *laolaltă*, *la olaltă* şi *la o laltă*.

6. La G. Călinescu apar numai: *de cât* (pentru *decât*), *de oare ce* sau *de oarece* (pentru *deoarece*), *în deosebi* (pentru *îndeosebi*), *pentrucă* (în loc de *pentru că*). Un editor categoric ar opta pentru formele actuale (cele din paranteze).

7. Cuvintele scrise cu dublu *s* ar trebui aduse la scrierea actuală. Deci, nu *messianic*, *esseu*, *masse*, ci *mesianic*, *eseu*, *mase*.

8. Prezentul unor verbe (la G. Călinescu – *bizue*, *construeşte*, *şerpueşte*, *zgudue*) ar trebui scris cu diftong (*ie*): *bizuie*, *construieşte*, *şerpuieşte*, *zguduie*, iar formele verbale *evoacă* şi *să evoace* ar trebui grafiate *evocă* şi *să evoce*.

9. Există la Călinescu o inconstanţă în ce priveşte „dubletele” *fineţă/fineţe* şi *tristeţă/tristeţe*. Nuanţele de semnificaţie (mai mult de „atmosferă”) care apar la componentele acestor perechi fonetice ar trebui „exploatate” prin menţinerea grafiei alese de G. Călinescu pentru fiecare context.

Compararea textului din 1941 cu cel al ediţiei „Piru” din 1982 a generat nedumeriri în câteva situaţii, datorită faptului că greşeli evidente în ediţia din 1941 n-au fost corectate de noul editor, ba, culmea!, apar noi forme greşite. Câteva dintre ele pot face deliciul colecţionarilor de erori tipografice:

a. Două versuri citate din Al. Beldiman atrag atenţia prin prezenţa stridentă la rimă a unui termen evident incorect:

> „*Şi Romadin, pârcălabul, un giugea, un om pocit*
> *O stârpitură grecească, ieşit dintr-un vas* ***clocit***...” [subl. n.]

Clocit e o formă imposibil de conceput în context; consultarea unei ediţii bune din versurile lui Al. Beldiman ne confirmă presupunerea că e vorba de participiul-adjectiv *coclit* (vas *coclit*), *cocleala* fiind un „strat de carbonat de cupru, de culoare verde, toxic, care se formează pe suprafaţa obiectelor de aramă”. Portretul personajului se completează cu versul „*Suflet rău, urât la faţă, un câine nelegiuit*”, confirmând, prin atributele negative, soluţia: *coclit* pentru *clocit*.

b. În versurile lui C. Negruzzi:

> „*Rătunda roată răpide*
> *Pe* ***schiţe*** *s-au întors*”

BDD-V426 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:02:02 UTC)

reţine atenţia pluralul *schiţe* (păstrat şi în ediţia „Piru"), probabil pronunţia moldovenească a formei *spiţe.* Păstrarea lui *schiţe*, hilară în context pentru un cititor obişnuit, poate ridica probleme şi unui (eventual!) traducător neatent.

c. Despre Ştefan Stănescu, G. Călinescu spune: „Poetul se îmbarcă, închipuindu-se pe vremea *deluviului* [(subl. n.] pe *Arca lui Noe*". Forma a fost păstrată identic în ediţia din 1982, deşi corect e: vremea *diluviului. Deluviu* e un paronim pentru *diluviu*, însemnând „material sedimentar provenind din alterarea şi dezagregarea rocilor", şi nicidecum... „potop" – sensul lui *diluviu.*

d. Erori evidente (bănuiesc, de tipar !) în ediţia din 1941 n-au fost corectate în cea din 1982, aşa că, în versurile lui C. Argintaru:

> „*Prin aceste locuri îmi caut copilăria* [...]
> *şi tinereţea rămasă prin aracii viilor*
> ***alinată*** [subl. n.] *ca drevele de zmeu pe vârful unui mălin...*",

forma subliniată, *alinată*, e străină, semantic, contextului. Corect e *aninată* „agăţată", formă pe care o presupune textul ulterior, *drevele* fiind şipcile scheletului unui zmeu „eşuat" într-un copac.

Editorul din 1982 a schimbat, fără nicio justificare şi fără minime investigaţii lingvistice, forme corecte în ediţia din 1941. În versurile lui T. Arghezi, o gânganie e metaforizată prin termenii:

> „*Chirilică, duhovnică, străbună,*
> *Ca o-ntreită* ***consună*** [subl. n.]" – ediţia 1941.

Consună trebuia înţeles drept ***consoană*** (la T. Arghezi, *consună* mai apare cu acest sens), dar, în ediţia din 1982, termenul a fost înlocuit, total nejustificat, cu... *cunună*, care alterează şi opacizează sensul textului.

S-a înlocuit – nejustificat! – forma *ţăranii* (existentă în ediţia din 1941) cu *tiranii* (p. 644 a ediţiei din 1982); *începe-a-i* (1941) cu *începe-ai* (1982): „*Şi pragului îmbătrânit / **Începe-a-i** putrezi stejarul*". Forma (inexistentă în limba română) *bilenară* (p. 767, ediţia din 1941) a fost păstrată identic în ediţia din 1982, editorul nefiind atent la forma imposibilă (corect: *bimilenară*).

În sfârşit, schimbarea, în 1982, a ediţiilor din care au fot extrase citatele, conduce la alterări de substanţă. G. Călinescu cita, în 1941, cunoscutele versuri argheziene din *Apă trecătoare*:

> „*Şi numit Danubiu, Argeş, Nistru, Olt, Prut sau Teleajen,*
> *Ne vei legăna grădina-n pânze albe de păianjen...*".

Conjunctura politică de după 1944 a făcut ca T. Arghezi să intervină în text, inserând enumerării de râuri vocabule care denumesc ape străine teritoriului românesc, pe care poetul îl identifica şi prin hidronimele de mai sus. Primul vers devine, la T. Arghezi, în ediţiile de după 1944:

> „*Şi numit Danubiu, Argeş, Tibru, Gange sau Teleajen*",

BDD-V426 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:02:02 UTC)

contrastând cu pronumele *Ne* (vei legăna), semn al românismului (de la începutul versului al doilea).

Evident, ediţia din 1982 citează noua formă a versului amintit, cu „ingredientele" hidrografice străine contextului original, din 1941. Sunt doar câteva observaţii rezultate din citirea textului călinescian. Ele confirmă supoziţia că *hermeneutica editării* e o sintagmă care trebuie rescrisă continuu.

PHILOLOGICAL NOTES ON G. CĂLINESCU'S *HISTORY*...
(*Abstract*)

The paper underlines the series of difficulties involved by a new publication of a complex text from a period with linguistic features different from the current ones. The text revising process includes spelling and grammar options and requires that the editor should establish the correct form of the excerpts quoted.

Cuvinte-cheie: *G. Călinescu, ortografie, gramatică, hermeneutică.*
Keywords: *G. Călinescu, orthography, grammar, hermeneutics.*

Universitatea de Vest
Facultatea de Litere, Istorie şi Teologie
Timişoara, Bd. Vasile Pârvan, 4
livius.bercea@gmail.com

BDD-V426 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:02:02 UTC)